

EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG KAPCSOLATA

A most következő tanulmány célja közösség és az egyén kapcsolatának vizsgálata, valamint a közösségre irányuló kutatásunk elméleti háttérének összefoglalása. Természetesen a terjedelmi keretek nem engedik meg a minden oldalról való megközelítést, ezért elsősorban a közösségek kialakulásának okáról, hasznáról, majd a közösségeket összetartó néhány tényezőkről, a közösségeket koordináló célokról lesz szó, a teljesség igénye nélkül. Végetetül pedig arra a kérdésre adok néhány lehetséges magyarázatot – elsősorban Hankiss Elemér nyomán –, hogy hazánkban mi az oka a valódi közösségek hiányának.

A KÖZÖSSÉG, MINT SZÜKSÉGSZERŰSÉG

A közösség fogalma számos oldalról megközelíthető. Így például beszélhetünk biológiai közösségről, ahol az egyedek és populációk együttélésének következményeként kialakuló kölcsönhatásokat vizsgáljuk, vagy társadalmi közösségről, amelyben – a biológiai interakciókon felülemelkedve – az emberre kulturális, szociális lényként tekintünk. Szakirodalmak szerint utóbbin belül ismét kategorizálhatnánk például vallási, etnikai, lakóhelyi, politikai és gazdasági közösséget, azonban a mindennapi életben az emberek a *közösség* szót leginkább a szoros egység értelmében használják. (Tönnies, 1983)

A közösség, a közösségiség kialakulása nem csupán az emberre jellemző, azonban a működési elvek komplexitása itt a legnagyobb. Az interakciókat, magatartásformákat meghatározó, módosító tényezők száma meghaladja bármelyik faj egyedei között fellépő kapcsolatok moduláló tényezőit. Ennek oka főként az, hogy egyedül az ember volt képes eddig társadalmi közösségek kialakítására, melyekben és melyek között a kölcsönhatásokat olyanok is meghatározzák, mint a kulturális, vagyoni, rangbéli, politikai különbségek, illetve a társadalmi norma által elvárt viselkedési formák együttléve. (Tönnies, 1983)

A közösségek kialakulásának fontos szerepe van az egyén fejlődésének szempontjából. A közösség biztonságérzetet, szándékaink kivitelezéséhez nagyobb hatékonyságot, gazdagabb kibontakozási lehetőségeket szolgáltat. Mindezek mellett, mivel a közösségek zöme olyan egyének csoportosulása, akiket közös vagy hasonló érdekek kötnek össze, magának a közösségnek nagyobb esélye lesz az érdekeit csoportérdekké kovácsolni és érvényesíteni. (Hankiss, 1981) A kialakult közösségekre pedig szüksége van a társadalomnak mint egésznek, mivel a közösségek gazdag hálózata nélkül tehetetlen tömeggé formátlanodik, nem képes önmaga belső mozgását, fejlődését biztosítani.

A KÖZÖSSÉGEK KOHÉZIÓJA

Amikor tehát egy közösségről beszélünk, egyúttal a közösséget alkotó egyénekről is szó van. Függetlenül a közösség kategóriáját és méretétől, szükségszerű, hogy vala-

milyen kapcsolat, hasonlóság létezen az egyének között, amely egyezés a kapcsolatrendszer fenntartja. Hankiss Elemér négy ilyen alapvető tényezőt nevez meg, úgymint *közös érdek, közös cél, közös értékrend* és az előbbi három tényező meglétének tudata, azaz a „mi” tudat. (Hankiss, 1981) A negyedik tényező természetesen nem önálló, hanem a közösség tagjai között az első három tényező közül valamelyik azonosságának felismerésére alakul ki. Az is nyilvánvaló, hogy az első három tényező sem különíthető el egymástól szorosan: például a célokat nehéz elválasztani az érdekektől és az értékektől is.

A fentiek tükrében megállapítható, hogy egy közösség kohéziójának erőssége attól függ, hogy a tényezők közül hány van jelen. Általánosnak vehető, hogy minél több faktor alakul ki, annál erősebb az egyének közötti kapcsolat, amely növeli a hatékonyságot, és a külső-belső behatásokkal szembeni ellenállóképességet. (Hankiss, 1981)

Világos tehát, hogy a közösség hasonló emberi érdekekért, értékekért és célokért alakul ki, de ennek ellenére a hatékony működése mégsem garantált. Ennek oka, hogy fentebb említetteken kívül a közösségnek más általános jellemzői is vannak. Az egyik ilyen a kooperációs készség, melynek mértéke a csoport tagjainak egyéni jellemvonása. A közös döntések meghozatalához, majd a közös lépések megtételéhez a legnagyobb fokú együttműködési készségre van szükség, melynek hiányában a cél megvalósításának menete akadályokba ütközik. Ha a közösségen belül a kooperáció nem működik megfelelően, megfigyelhetjük azt a jelenséget, mikor a tagok egyéni érdekeiket mások, és a csoport felé próbálják helyezni, illetve igyekeznek értékrendjüket elfogadtatni és átvettetni az egész kollektívával. A közösség működésében a tagok ugyan nem egyforma mértékben vesznek részt – van, aki főszerepet vállal, és van, aki csak jelenlétével járul hozzá –, azonban a kooperatív sikeresség alapja az, hogy minden tag elképzelése relevánssá váljon attól függetlenül, hogy a jelenlegi tevékenysége mennyire tekinthető vezető szerepűnek vagy mellékesnek. (Hankiss, 1981)

AZ EGYÉN VAGY A KÖZÖSSÉG AKARATA?

Az előbbieken tehát leszögeztük, hogy a közösségek legfontosabb jellemzője a közös érdekek és értékek. Azonban itt rögtön felmerül a kérdés, hogy az érdekek vajon egyéni, vagy az egész közösségre érvényesek-e. Annak ellenére, hogy az ember alapvetően társas lény, önálló individuum is. Ebből törvényszerűen adódik, hogy léteznek olyan érdekek, melyek megegyeznek a kollektíva törekvéseivel, de egyes egyénekével nem, és fordítva. Népszerű álláspont, hogy az individuumnak általában le kell mondani az érdekeiről a közösség érdekeiért. Azonban a valóság az, hogy mindkét érdekcsoportra szükség van a rendszer hosszú távú működése érdekében. (Loránd, 2000) Azt viszont nehéz eldönteni, hogy mikor melyik érdekcsoport fontosabb. Loránd Ferenc jogosan teszi fel a kérdést ezzel kapcsolatban: „Ki van kinek alárendelve? Az egyén élvez előnyt a közösséggel szemben, vagy a közösség az egyénnel szemben? Mire van joga a közösségnek, amikor az egyénnel szemben fellép? És mire van joga az egyénnek, amikor megpróbál védekezni a közösség esetleges nyomása, kényszere ellen?”

A kérdés megválaszolásában az okoz nehézséget, hogy nincs arra konkrét szabály vagy norma, hogy az egyénnek mikor és milyen mértékben kell lemondani saját érdekeiről a közösség javára, és arra sem, hogy a közösségnek mikor kell egy ember érdekeit figyelembe venni a többséggel szemben. Azt is nehéz előre megjósolni, hogy a közösség fejlődését vajon melyik érdekcsoport lendíti előre. A dolgok bonyolultságához pedig hozzá tesz az, hogy a közösség-hálózatokon belül az egyes közösségek érdekei és értékei is ütközhetnek. Azt eldönteni, hogy melyik közösség érdekei elsődlegesek a társadalom számára majdhogynem lehetetlen, hiszen az értékrendek és érdekek rendkívül komplex hálózatát találjuk a háttérben. Viszont a közösségeken belül és társadalmi szinten is gyakori az a jelenség, hogy kooperációs készség hiányában egy domináns egyén vagy közösség hajlamos agresszív fellépés mellett elnyomni a többieket.

EGYÉNTŐL A KÖZÖSSÉGIG: AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS FELTÉTELEI

Miután nagyvonalakban szó volt már a közösség elhatárolásáról és elméleti háttéréről, fontos részletesebben beszélni egy lényeges gyakorlati jellemzőjéről: az egyén szocializációjában betöltött szerepéről. Lényeges ismét megemlíteni, hogy egy adott közösség nemcsak egyszerűen tagjainak és tagjai tulajdonságainak összességéként írható le. Az egyedülléthez képest a közösségben létezésnek természetes többlete van. Ilyenek a már említett összefogás közös célok elérése érdekében. Ha egy fellépő problémára vagy feladatra többen koncentrálnak, könnyebbé válik a megoldás, hiszen a részfeladatok hozzáértés szerint feloszthatóak, és nem egy embernek kell figyelni a feladat összes szegmensére. A több nézőpontbeli rálátás pedig gazdagabb lehetőségeket kínál a megoldásra. A konfliktusokat gyakran könnyebb közösségi szinten, több ember segítségével feloldani. Mindezek mellett pedig a leglényegesebb, hogy az ember közösségi lény, és igénye van az embertársaival való kommunikációra. (Sallai, 1996)

A fentiek szerint a közösség helyes működésének motorja a kooperáció. De egy közösségen belül milyen tényezők számítanak az együttműködés feltételének? Az együttműködés egyik alapfeltétel az, hogy a csoport tagjai a közös problémát minden tag nézőpontjából világosan ismerjék, deklarálják. Ennek kulcsa a tiszta, rendezett kommunikáció, érdek- és nézőpont egyeztetés. A közös érdekek és nézőpontok megléte vagy hiánya alapvetően befolyásolja azt, hogy egy csoport milyen eredménnyel képes egy problémát konfliktusok nélkül megoldani. Minél több egyéni érdek és életszemlélet ütközik, annál nehezebb mindenki számára optimális eredményre jutni. Egy másik fontos elem a „mi-tudat”, mely – bár magában hordozza a közös érdekek és nézetek egyformaságát, hasonlóságát – időközben alakul ki, erősödik meg társas tevékenységen folytán szerzett együttes élmények hatására. Logikusan következik az, hogy a több közös élmény erősebb mi-tudatot eredményez, melynek következményeként a tagok egymás iránti toleranciája és empátiája nő: át tudják érezni egymás problémáit, kudarcait, sikereit. Ez magával hozza azt, hogy könnyebben engednek saját érdekeikből a másik javára, ezáltal előrébb lendítve a mindenki számára optimális megoldáshoz való jutást. A mi-tudat tehát előidézti kö-

zösségi szinten a jobb problémamegoldó-képességet, és az ebből származó sikerek pedig a mi-tudatot erősítik. (Hankiss, 1981)

SZOKÁSOK ÉS SZABÁLYOK A KÖZÖSSÉGBEN

A közösség működése közben a társas tevékenységek folyamatosan egy körülhatároló keretet alakítanak ki: a szokásokat és a szabályokat, melyeket az optimális együttműködés érdekében minden tagnak ismernie, és betartani szükséges. Egy közösségben – mindamelllett, hogy a tagok alapvetően a kollektíva érdekeit tartják szem előtt – fontos, hogy egy egészséges versengés is kialakulhasson. Ennek a versengésnek a határait szabják meg a kialakult szabályok, melyek biztosítják mások érdekeinek tiszteletben tartását. A szabályok korlátozó szerepe ellenére is gyakorta fordul elő az, hogy a versengésből kifolyólag egyfajta hierarchia alakul ki a tagok között a közösségben betöltött szerep, a szociometriai pozíció szerint. Tapasztalatok szerint a legmagasabb szociometriai pozícióban nem az az egyén áll, aki különböző versenytes tevékenységekben le tud győzni másokat, hanem az, aki képes átlátni, összefogni az egyéni érdekek sokaságát anélkül, hogy saját érdekeit és nézeteit mások fölé rendelné. Az ilyen emberre a közösség tagjai szívesen hallgatnak, és követik. (Loránd, 2000)

Az említetteken túlmenően természetesen vannak specifikus, csak adott közösségre jellemző tulajdonságok. De a fent felsoroltak megléte esszenciális, a csoport működésének tartópilléreiékként szolgálnak. Azonban, ha meg is vannak a közösségi-alapelemei, nem feltétlenül kell minden tagnak egyetértenie mindig mindenben: bizonyos emberek feladattól függően is részt vehetnek a társas tevékenységekben, vagy egyéni megfontolásból kezdeményezhetnek a kollektíva eredeti elképzelésétől eltérő akciókat. Ebben az esetben az egyénnek van hatása a közösségre. A közösség ezeket az egyéni ötleteket közösen megvitatja és egy általános, kompromisszumoktól sem mentes formában emelheti csoportos célá. A közösség efféle alkalmazkodása az egyénekhez és a változó környezethez biztosít egyfajta dinamizmust, továbbfejlődési lehetőséget. A kialakult közösségek sohasem homogének: belső és külső hatások, más közösségek és közösségi hálózatok behatásaitól változnak. (Loránd, 2000)

VÁLTOZÓ KÖZÖSSÉGEK – A HIÁNY KIALAKULÁSA

A közösségek dinamizmusa, a kapcsolatok felbomlásának és újbóli kialakulásának szüntelen körforgása a történelem során állandó, hiszen ennek segítségével adaptálódnak. Azonban akadnak olyan történelmi-társadalmi események, melyek ennek a szüntelen változásnak hosszabb-rövidebb időre falakat emelnek: a meglévő közösségeket felszámolják, újak kialakulását pedig gátolják – legfőbbképpen úgy, hogy nem teremtik meg a kialakuláshoz szükséges körülményeket. Hankiss Elemér szerint „országunk nem csak gazdasági, de súlyos társadalmi hiánybetegségben is szenved”. (Hankiss, 1981) Műveiben kiemeli az életképes emberi közösségek krónikus hiányát hazánkra vonatkoztatva: „E hiányt ma Magyarországon millió sýnylik, de

kárát látja a társadalmunk fejlődése is. Mert a tapasztalatok szerint az embernek, s társadalomnak egyaránt szüksége van a közösségekre". (Hankiss, 1981)

Felvetődik a kérdés, hogyha ilyen fontos szerepe van a közösségnek az ember és az egész társadalom életében, miért nem teremtjük meg ezeket a közösségeket? Vagy ha törekszünk a megszervezésükre, miért nem járunk sikerrel komoly erőfeszítések ellenére sem? Miért vált az utóbbi évtizedekben krónikus hiánycikké nálunk a közösség, és miként mutatkozik meg az összetartás hiánya a társadalmunkra vetítve?

Elsőként fogalmazzuk meg ismét azt, amely már fentebb említésre került a közösségek kialakulásának hasznával kapcsolatban, csak ezúttal a társadalomra vetítve a jelenséget. Az emberi csoportos érdekek, törekvések megfogalmazása mellett a közösségnek fontos szerepe van a felgyülemelő feszültségek levezetésében, a megélt kudarcok enyhítésében. Ha egy társadalom a legkülönfélébb közösségi hálózatok hiányától szenved, akkor az emberek magukra maradnak feszültségeikkel, nem találnak megerősítést, biztonságot a közösségekben. Érdekeik beléjük fojtódnak, hiszen nem képesek kollektívába szerveződve csoportérdekké kovácsolni és érvényre juttatni elképzeléseiket. Ennek következménye, hogy egyéni érdekeiket és céljaikat csak másokat elnyomva képesek elérni, egy semmilyen nézőpontból sem előnyös versengést indukálva ezzel. Később mindenki ugyanilyen kiszolgáltatottságban és bizonytalanságba fogja magát érezni. Ennek következménye, hogy felbukkannak azok a destruktív jelenségek, melyek hosszútávon egy társadalom teljes szétesését okozzák: mindenki kielégületlenné válik, mindenki bizalmatlan, türelmetlen. Ennek az általános bizalmatlanságnak és rosszindulatnak a légköre – bár önmagában is következménye valaminek – további okot szolgáltat arra, amiért a magyar társadalom nem képes további, jól működő közösségek létrehozására. (Hankiss, 1981)

De mikor és miért kezdődött el hiánycikké válni a közösségiség Magyarországon? Mint már említésre került, a történelem során akadnak olyan események, melyek felborítják a társadalom „közösségi háztartását” különböző akadályozó tényezőkkel. Ezek főként akkor következnek be, mikor a hatalmas horderejű változások a társadalom mindegyik szintjét egyaránt érinti, alapjaiban változtatva, felborítva meg az addigi megszokott rendszereket. Hankiss Elemér (1981) szerint a közösségek végének kezdetét 1945-re kell tennünk. Természetesen a közösségek felbomlását már a kora háborús időszakban (1941–42) tapasztalhatták: gondoljunk csak arra, hogy az akkoriban igen színes ifjúsági mozgalmakat attól függetlenül, hogy nem katonai jellegűek voltak, sorra felszámolták. De a viszontagságok, amelyeket a háború okozott, a népvándorlások, a zűrzavar, a harctéri veszteségek, vagy a sokszorta pusztítóbb és embertelenebb támadás – amelynek célja egy egész népcsoport megsemmisítése volt – egyaránt hatalmas sebeket ejtettek a társas együttélés szövetében.

A '40-es évek végén és az '50-es évek elején, az infrastruktúra és a gazdaság újjáépítése mellett a közösség újraszerveződése is nagy hangsúlyt kapott. Azonban sokkal kevesebb és jóval gyengébb közösségek jöttek létre – ha egyáltalán létrejöttek –, mint amennyire emberi-társadalmi igények szerint szükség lett volna. Felvetődik a

kérdés, hogy a mesterséges kollektívák miért nem szerveződtek és szerveződnek igazi közösségekké? Tehát miért alakult ki az '50-60-70-es években a közösség krónikus hiánnyá?

A válasz, mely mindannyiunkban megfogalmazódhat a korszak társadalmi-politikai rendszerét ismerve az, hogy azért, mert kifejezetten tiltották, akadályozták a kialakulásukat. Főként adminisztratív módszerekkel lehetetlenítették el a kisebb közösségek kialakulását. De csoportoknak, melyek hivatalos közösségekké akartak válni, nem csak a bürokrácia útvesztőjéből kellett kitalálniuk, hanem ki kellett játszaniuk az eléjük állított „magas költségek csapdáját” is. (Hankiss, 1981) Az akkori politikai rendszerre – akár csak a maira – jellemző volt, hogy igen magassá váltak benne a közösségképzés költségei és az ezzel járó kockázatok. Hiába akart egy közösség csoportos tevékenységeket folytatni, programjaikhoz anyagi támogatást, vagy más szponzort találni szinte lehetetlen volt.

Továbbá a társadalom minden szintjén sok olyan vezető beosztású személy állt és áll, akinek véleménye szerint az emberek spontán társulására nincs szükség, és valamelyest veszélyesnek is gondolják saját helyzetükre nézve. Gondolván arra, hogy az elburjánzott közösségek csak megnehezítik és megzavarják a központi döntés menetét, áttekinthetlenebbé tenné a társadalmi rendet. Kimondható, hogy minden bizonnyal akadnak olyanok közöttük, akik saját hatáskörüket, befolyásukat féltik az egységesített csoportérdekektől, a közösségek nyomásától.

Azonban akadnak olyanok is, akik a tőlük függők érdekeit figyelembe véve próbálják módosítani az embereket összefűző közösségi szálakat. Ebben az esetben viszont a sikeresség nagyban attól függ, hogy a közösségek vezetésében és módosításában kompetens ember jár-e el. Gondoljunk csak egy ártatlan, de modellértékű példára: az osztályokban – bár már főleg csak alsó tagozatban – ma is működő „ülte-tesrendre”, a havi vagy negyedévenkénti „elültetésekre.” Az a cél, hogy a jól összeszokott padtársakat szétültesse egyrészt abból a megfontolásból, hogy a kialakult és tanóra közben is működő információs csatornák lekötik a gyerekek figyelmét. A dezintegrált, atomizált osztály tagjai mindezek után, új, összeszokott kapcsolatrendszer kialakításáig pedig jobban be tudják fogadni a rájuk zúdított információkat. Másrészt szociális szempontok figyelembevételével is történhet a szétültetés: a kapcsolathálózatból kiszorult gyerekek kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek az átültetés után. Az így újonnan kialakult kapcsolatrendszerekbe talán könnyebben képesek csatlakozni. Azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy a demokratikus magatartásformák és készségek kialakulásának, kibontakozásának ügyét jobban szolgálja az, ha a tanár ahelyett, hogy felszámolná őket, bevonná a kialakulóban lévő spontán közösségeket a tanulmányi munkába, a tagok egymás iránti, s az egész osztály iránti felelősségre apellálva és építve. A kis csoportok egymáshoz való viszonya és a közöttük megjelenő egészséges versenyszellem a demokratikus társadalmi készségeket jobban fejleszti. A közösségeken kívül esetleg sorsáért pedig a közösségeket kell felelősség tenni ahelyett, hogy az osztályt atomizálnánk, amely csak az egymás (és minden) iránt való közönyt fejleszti ki. Számptalan gyakorlati példa felsorolható lenne még hasonló környezetből, azonban a fentebb leírt modell az esetek döntő többségében helytálló. (Hankiss, 1981)(Sallai, 1996)

Annak azonban, hogy a közösségek nem, vagy alig jöttek létre nem csupán a tiltások alkalmazó politikai-rendszerek, embercsoportok az okai. Hankiss Elemér három nagy objektív tényezőről számol be, melyek nagyban befolyásolhatják egy közösség kialakulásának sikerét a politikai viszonyoktól függetlenül. Ezen függetlenségük következtében időtállóvá válnak a közösségek sorsát befolyásoló tényezők között. A három tényező a társadalmi-struktúra akadályai, a különböző emberi magatartásformák és a társadalom értékrendszere.

A továbbiakban a társadalmi értékrendszerről és normákról írok, mint az egyik legmeghatározóbb faktorról.

Az értékek valójában a közösségben uralkodó normák tartalmi hátterét szolgáltatják. Az értékekre olyan kulturális alapelvekként tekintünk, amelyek kifejezik, hogy egy adott közösségben, vagy annál nagyobb szerveződésű szociális struktúrában mit tartanak a tagok fontosnak, kívánatosnak, követendőnek, jónak és rossznak. Az értékek mindig dinamikusak: a koronkénti változás éppúgy megfigyelhető, mint az egy korban létező társadalmi osztályokon belüli diverzitás.

Az értékek elsajátításának menetéről számos elképzelés létezik, azonban a legtöbben közös, hogy az alapvető normák és értékek elsajátítását gyermekkorra teszik. Majd ezek később különböző hatásokra változhatnak. Az értékek közösséget szervező tulajdonságának megértéséhez ismertetni kell az internalizáció fogalmát. Internalizáció során az egyén oly mértékben azonosul az értékekkel, az ezekből származó normákkal, hogy nem a szankcióktól való félelemből, hanem belső meggyőződésből követi azokat: ez válik számára követendő és helyes magatartásnak. Értelemszerű az, hogy az internalizált értékek kohéziós ereje képes az atomizált társadalom tagjait közösségekké kovácsolni. A közösségek sokasága akkor képes integrálódni nagyobb egységekké (és itt gondolhatunk akár egy egész országra), ha van egy átfogó, mindenki számára megfelelő értékrendszer (egy ország esetében ez egy „központilag létrehozott és képviselt rendszer”). Nyilvánvalóan egy ilyen rendszer létrehozása lehetetlen feladat. Az így kialakuló társadalmi struktúra stabilitás azonban annál nagyobb, minél jobban lefedi a vezetőség által képviselt norma-, érték- és érdekszer a társadalmat alkotó közösségek értékeit és érdekeit. Az persze, hogy ezek az értékek, normák mennyire „jó” vagy „rosszak” nem célunk megítélni, csupán azt az elméletet felvetni, hogy minél jobban megfelel a társadalom tagjait alkotó személyek internalizált értékeinek, annál biztosabb a hosszútávon való fennmaradás és működőképesség.

Mint ahogy fentebb leírtam, a normakövető viselkedés létrejöhet azért is, mert az egyének félnek a következményektől, a normasértés miatti szankcióktól. Ebben az esetben egy társadalom, egy közösségi hálózat vagy egy egyszerű csoport tagjai nem az internalizált értékekből adódó egységes normákat követik, hanem a följük rendelt és rájuk erőszakolt rendszert. Természetesen ebben az összetételben a hálózat instabil, a működés nem kiegyensúlyozott, feszültség és elégedetlenség lesz a közhangulat. A szankcióktól való félelem miatt megindul egy „suttogó szervezkedés” és megnő a mások iránt érzett intolerancia bizalmatlanság. Ez előbb utóbb azt eredményezi, hogy a tagokat, bár elméletileg egy közösségbe tartoznak, semmilyen kö-

zös érdek, cél, érték nem köti össze. Vagy ha mégis, a növekvő bizalmatlanság és érdektelenség miatt ez nem tud szoros kapcsolatokat és együttműködést eredményezni. Nem nehéz belátni, hogy a történelem során számos esetben adódott példa a fent leírt folyamatra, és ha egyszer diagnosztizálni lehet ezt a fajta kórképet egy akkorra már dezintegrált társadalomban, nagyon nagy erőfeszítésekbe telik újjáépíteni a közösségi hangulatot, a valahová tartozás élményét.

Hankiss Elemér közösségekkel foglalkozó munkáiban főként a magyarországi kollektívákban hiányként jelentkező közös eszme- és értékrendszeréről olvashatunk. Egy olyan érték- és eszmerendszer hiányáról, melynek saját ontológiai, kozmológiai, történeti és társadalomfilozófiai háttere van; amely tudatában van, hogy ilyen és ilyen a világ, amelyben ennek a közösségnek itt és itt a helye; amely tudja, honnan jön és merre tart, amely képes megfogalmazni céljait, értelmét, és van a céljaik eléréséhez alkalmas, de egyben etikus módszere. *(Hankiss, 1981)*

A modern magyar társadalomban a közösségek kialakulását főként e társadalmi értéktudat zavarodottsága és az értékképző mechanizmusok megbénulása okozza. Minthogy a közösség és az értékrend közösen feltételezik egymást, és indukálják egymás létrejöttét, úgy a közösségek hiányában tovább fogynak a meglévő értékek, és az értékrendszerek kóros hiánya miatt a közösségkialakító folyamatok idő előtt megakadnak.